

OBICEIURI DE PRIMĂVARĂ LA VLAHII (ROMÂNII) DIN VALEA TIMOCULUI

Natalia GOLANT*

Abstract

The article describes some rites of Vlachs (Romanians) which lives in Eastern Serbia and North-Western Bulgaria. Rites discussed in the article are associated with various holidays such as St. Theodore's day, the first days of March, and the feast day of the Forty Martyrs, St. George's day and Holy Week. A great deal of the article's data was collected by author during field research in Vlach villages in Eastern Serbia such as Bukovče, Kobišnica, Raduevac (municipality of Negotin), Šipikovo (municipality of Zaečar) and Grabovica (municipality of Kladovo) in 2013-2014 years. Some data were collected in the town of Bregovo (Vidin district, North-Western Bulgaria) in 2005 and 2012 years.

Keywords: Vlachs, Serbia, Bulgaria, holidays, rites, spring, field research.

Cuvinte-cheie: vlahi, Serbia, Bulgaria, sărbători, obiceiuri, primăvară, cercetări de teren.

Studiul nostru reprezintă rezultatul propriilor cercetări de teren efectuate în zona Serbiei de est, cu precădere în satele vlahe din comuna Negotin (în special în satele Bukovče, Kobišnica și Radujevac), precum și în satele Šipikovo din comuna Zaječar și Grabovica din comuna Kladovo, în anii 2013 și 2014**. În afară de materialele culese în aceste deplasări am folosit și datele adunate de noi în orașelul Bregovo din regiunea Vidin, în nord-vestul Bulgariei, în anii 2005 și 2012.

În rândul vlahilor din Valea Timocului sunt răspândite două graiuri românești. Conform terminologiei acceptate de cercetătorii sârbi, ele se numesc „țărănesc” și „ungurean”¹. Conform terminologiei

* Muzeul de Antropologie și Etnografie „Petru cel Mare” al Academiei Ruse de Științe, Sankt Petersburg – Federația Rusă.

** Menționăm faptul că traducerea studiului a fost făcută de Doamna Dr. Adriana Uliu (fost Conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din Craiova), căreia îi mulțumim pentru amabilitate și efort.

¹ Б. Сикимич, „Обичај «кумачењ» код Влаха и Срба у североисточној Србији и јужном Банату (проблеми етнолингвистичких истраживања)”, în *Исследования по славянској диалектологији (Исследования по...)*, vol. VII. *Славянская диалектната лексика и лингвогеографија*, Moscova, 2001, p. 112-126; С. Зечевић, *Неготинска крајина*, Belgrad, 1970, p. 4-7.

folosite de lingviștii români, vlahii din Valea Timocului vorbesc în graiurile oltenesc și bănățean ale limbii române². Lingviștii bulgari vorbesc de subdialectele muntean și bănățean ale dialectului vlah³. Locuitorii din toate așezările despre care vom discuta în continuare vorbesc în graiul oltenesc.

Una din primele și cele mai interesante sărbători ale ciclului de primăvară este **sâmbăta primei săptămâni din Postul Mare, închinată Sfântului Toader**. În localitățile vlahice cercetate, această zi se numește *Sân-Toáder* (Șipikovo, Bregovo) sau *Sân-Toáger* (Bukovče, Kobišnica). La Bregovo se folosește și denumirea bulgărească a acestei sărbători – *Тодоровден*. Întreaga primă săptămână a Postului Mare se numește săptămâna Sfântului Toader – *Sântămâna Sân-Toáderului*, *Sântămâna lu Sân-Toáder* (Bregovo) sau *Stămâna lu Sân-Toáder* (Radujevac). Au fost semnalate și denumiri ale acestei săptămâni ca *Sântoáderii* (Șipikovo) și *Stămâna Sântoáderilor* (Șipikovo, Grabovica).

Pentru săptămâna închinată Sfântului Toader este specifică respectarea diferitelor interdicții; în această perioadă nu sunt permise pieptănatul părului, tăiatul unghiilor, măturatul dușumelelor (Șipikovo, Radujevac, Kobišnica), spălatul rufelor (Radujevac), lucrul de mână (Grabovica). În unele sate vlahice din Valea Timocului de ziua Sfântului Toader se face *pomâna álelor*. Astfel, în mijlocul fiecărei părți a satului, femeile fierb fasole și porumb (Bukovče) sau aduc mâncare la un izvor (Kobišnica). Acest lucru se face pentru ocrotirea locului și pentru ca *álele* să nu aducă nenorociri.

În Bregovo, în sâmbăta de Sfântul Toader se organizau alergări de cai, denumite de bulgari cu termenul *надбягване*. Fetitele și fetele își spălau dis-de-dimineată părul, iar apoi se uitau pe fereastră la călăreții care treceau prin fața lor pentru ca să le crească părul lung și des, asemenea cozilor de cai. Obiceiul de a călări în sâmbăta Sfântului Toader a existat și la vlahii din Valea Timocului sârbesc; de altfel, în trecut el existase și în Șipikovo, deși aici doar puțini gospodari aveau cai.

² Nicolae Panea, Cornel Bălosu, Gheorghe Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Craiova, Editura Omniscope, 1996, p. 7-11; Virgil Nestorescu, Marin Petrișor, *Graiul românilor din Bregovo (regiunea Vidin, R. P. Bulgaria)*, Craiova, 1969, passim.

³ В. Маринов, *Билингвална интерференция в крайния български северозапад*, Veliko Târnovo, 2008, p. 10; В. Алексова, *Румънска диалектология*, Sofia, 2004, p. 57-63.

Și la vlahii din Serbia răsăriteană era răspândit obiceiul de a se spăla părul în această zi sau a doua zi după sărbătoare. Părul era spălat cu *omán* (*iarbă mare*) (Bukovče). Și la românii din Oltenia, Muntenia, Moldova și în unele zone din Transilvania sunt cunoscute, în cadrul obiceiurilor de Sfântul Toader, diferite „manipulări” ale părului femeilor: spălare, pieptănare, tăiere. Adesea, astfel de „manipulări” aveau, de asemenea, legătură cu caii, cu dorința de a face ca părul fetelor și femeilor să fie des și lung, asemenea cozilor de cai (de exemplu, în Muntenia, în Sărata Monteoru – Buzău, în noaptea ajunului sâmbetei de Sfântul Toader fetele își spălau părul punând în apă câteva fire dintr-o coadă de cal)⁴.

Uneori, la români, aceste obiceiuri se schimbau din cauza lipsei într-o localitate sau alta a unui număr mare de cai. Astfel, în sudul Transilvaniei, în Ghergheș – Hunedoara, am remarcat obiceiul ca fetele, în dimineața sâmbetei Sfântului Toader, când ieșeau din casă, se străduiau să se uite mai întâi la coada unei vaci, pentru ca părul lor să crească lung, dar în nici un caz nu trebuiau să se uite la coada unei găini pentru că atunci nu le mai creștea părul.

La bulgari, întrecerile de călărit reprezintă momentul central din sâmbăta săptămânii Sfântului Todor. De ele sunt legate și celelalte obiceiuri din această zi: pregătirea de pâini ritualice în formă de copită de cal, de potcoavă, de cap de cal sau de forma unui căluș stilizat, pregătirea unei mâncări rituale din boabe fierte, spălarea sau tăierea părului de către femei, fete și fetițe „pentru ca el să fie lung și des, asemenea coamei de cal”⁵.

Și la sârbii din partea estică a Serbiei – până la Aleksinac Pomoravlje – se întâlneau întreceri de călărit în cinstea sâmbetei de Sfântul Todor. Astfel, într-o serie de localități de aici femeile își spălau părul în această zi pentru ca el să fie lung și rezistent asemenea cozilor

⁴ Н. Г. Голант, А. А. Плотникова, „Этнолингвистические материалы из Мунтении (округ Бузэу, села коммун Мерей, Мынзэлешть, Пьетроаселе, Скорцоаса)”, în *Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура: 2009-2011*, vol. II, Moscova, 2012, p. 390.

⁵ Д. Тодорова, „Обичаи и обреди през Тодоровската неделя”, în *Втори международен конгрес по българистика. Доклади*, vol. X. *Етнография*, Sofia, 1987, p. 398; М. Василева, „Календарни празници и обичаи”, în *Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания*, Sofia, 1974, p. 309; К. Телбизов, М. Векова-Телбизова, *Традиционен бит и култура на банатските българи*, СБНУ, Sofia, Кн. LI, 1963, p. 244.

de cai; cu aceiași scop intrau în grajd și se apucau de cozile cailor mijindu-și ochii ș.a.⁶

Obiceiul de a face în această zi diferite acțiuni „magice” cu părul și de a găti mâncare ritualică din boabe se întâlnește și la popoarele latine răsăritene. În ceea ce privește întrecerile de călărit, ele ar fi caracteristice, după câte se pare, doar pentru obiceiurile din sâmbăta Sfântului Toader numai la românii care trăiesc în vecinătatea slavilor de sud, ca de exemplu vlahii din Valea Timocului sau moldovenii din câteva sate din sudul Basarabiei, aflați în apropierea bulgarilor colonizați acolo.

Vlahii din Valea Timocului s-au păstrat ample reprezentări referitoare la ființele mitologice legate de această perioadă – „caii Sfântului Toader” (*Sântoáderii*). Informatorii îi descriu ca fiind niște „cái-armsári”. Se spune că ei omorau fete (sau tineri de ambele sexe), care umblau noaptea prin sat și le atârnavă apoi intestinele pe garduri. Ei făceau o horă (*órá*, pl. *óri*) în centrul satului și unele fete mai ușuratică, atrase de muzică și gălăgie, ieșeau din casă și se duceau acolo. Caii se transformau în flăcăi frumoși, fetele intrau în horă. După miezul nopții se transformau din nou în cai, omorau fetele și le scoteau intestinele (*Šipikovo*). Reprezentări asemănătoare ale *căilor lui Sân-Toáder*, care le ademeneau pe fete la horă ca să le „joace” până le omorau, se regăsesc și la locuitorii din Ghergheș – Hunedoara (Transilvania de sud)⁷.

Din informațiile înregistrate de la vlahii din satul Bukovče *căii lui Sân-Toáger* loveau cu copitele în pereții caselor acelor oameni care nu respectau interdicțiile și le smulgeau capetele fetelor ieșite din casă să vadă ce se întâmplă. La români, reprezentările despre caii Sfântului Toader erau, în trecut, destul de răspândite. Numeroase informații despre caii Sfântului Toader au fost înregistrate în Multenia (județul

⁶ А. А. Плотникова, „Демонологизация календарного времени на Балканах: «Тодорова неделя» и сезонные демоны «тодорцы»”, în *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских езика. У част академика Светлане Толстој*, Belgrad, 2008, p. 339-347; Г. И. Кабакова, *Терминология восточнороманской календарной обрядности в сопоставлении со славянской: диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Moscova, 1989, p. 194.

⁷ Informații despre obiceiurile zilei lui Sân-Toader în satul Ghergheș, v. în Otilia Hedeșan, *Lecții despre calendar. Curs de folclor*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 194-195.

Teleorman), Oltenia (județele Dolj, Gorj, Mehedinți), Banat și Transilvania (județul Hunedoara)⁸.

Reprezentări ale unor astfel de ființe mitologice, numite *тодорци, тодорови кони* ș.a., sunt răspândite și la sârbi, ele fiind întâlnite mai ales în partea de nord a Serbiei, în Voivodina, Banat, Srem, Bačka, în împrejurimile Belgradului, însă în Serbia de est (dacă vorbim de sârbi, nu de vlahi) ele sunt mai puțin prezente⁹. Conform unor date, ele se întâlnesc și în vestul Serbiei și la muntenegreni¹⁰.

Locuitorii comunităților cercetate numesc **primele zile ale lunii martie Băbe(le)** (Šipikovo, Radujevac, Kobišnica, Bukovče). După cum spun locuitorii vlahi din satele Serbiei răsăritene, „sunt nouă babe și nouă moși; babele sunt rele, moșii mai buni” (Šipikovo, Radujevac, Kobišnica). Termenul *Băbe(le)* este larg răspândit la români și se întâlnește în Oltenia (județele Vâlcea, Gorj, Mehedinți, Olt), Muntenia (județele Buzău, Argeș), Banat (județul Caraș-Severin), Transilvania (județul Sibiu), în Moldova (județele Vaslui, Neamț)¹¹. Acest termen se întâlnește peste tot și la aromâni – *moași(le)*¹². Crononimele de tipul „babe” se întâlnesc și la bulgari (regiunile Blagoevgrad, Kiustendil), macedoneni (împrejurimile Ohridului și Velesului), sârbi (ținutul Vrane și Kosovo) și la albanezi¹³.

⁸ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 37; A. A. Плотникова, *op. cit.*, p. 339-347; Г. И. Кабакова, *op. cit.*, p. 193; Otilia Hedeșan, *op. cit.*, p. 186-195.

⁹ Г. И. Кабакова, *op. cit.*, p. 193; A. A. Плотникова, *op. cit.*, p. 339-347.

¹⁰ Д. Тодорова, *op. cit.*, p. 398-401.

¹¹ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976, p. 23-29; Ion Mușlea, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului*, București, Editura Minerva, 1970, p. 353-354; Emil Petrovici, *Folclor din Valea Almajului*, în „Anuarul Arhivei de Folklor”, Cluj-Napoca, 1935, an. III, p. 25-158; Anastasie Marian Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, București, Editura Minerva, 1994, p. 233-247; Н. Г. Голант, А. А. Плотникова, *op. cit.*, p. 383; Н. Г. Голант, *Мартовская старуха и мартовская нить. Легенды и обряды начала марта у румын*, Sankt Petersburg, 2013, p. 68.

¹² Г. И. Кабакова, *op. cit.*, p. 180.

¹³ А. А. Плотникова, *Этнолингвистическая этнография Южной Славии*, Moscova, 2004, p. 121-125; Е. С. Узенёва, „Этнолингвистические материалы из юго-западной Болгарии (с. Гега, Петричская община, Софийская область)”, în *Исследования по...*, vol. VII. *Славянская диалектная...*, p. 133; Дж. Юллы (Xh. Ylli), А. Н. Соболев, *Албанский гегский говор села Мухурр (краина Дибыр)*, München, Editura Bibliion Verlag, 2003, p. 422; Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 68-77, 254-259.

La vlahii din Valea Timocului există reprezentarea Babei Marta cu nouă cojoace, caracteristică pentru textele românești despre baba din martie (Grabovica). Personajul legat de primele zile ale primăverii se numește, la vlahii din Valea Timocului, „Baba Marta” și nu „Baba Dochia” ca la marea majoritate a românilor¹⁴. Acest nume al babei din martie este înregistrat și la românii care locuiesc în Câmpia Dunării în Bulgaria și în județul Teleorman (Muntenia)¹⁵. Numele Marta (Baba Marta) se întâlnește în textele folclorice despre bătrâna din martie la bulgari, macedoneni, sârbi, găgăuzi, dar și la albanezii care s-au stabilit pe teritoriul Ucrainei¹⁶.

În ceea ce privește obiceiul purtării măștișorului, el este răspândit la vlahii din partea bulgară a Văii Timocului, lipsind însă în partea sârbă a zonei Timocului. Locuitorii din Bregovo numesc măștișorul cu termenul bulgar *martenița*. Acest termen există și la românii care locuiesc într-o serie de localități românești de pe teritoriul Bulgariei, în Valea Timocului (regiunea Vidin), dar și în Câmpia Dunării (regiunile Vrața, Plevna)¹⁷.

Aspectul acestei podoabe-fetiș este la Bregovo mai caracteristic măștișoarelor bulgărești decât celor românești (de regulă, ele sunt făcute din lână). La vlahii din Bregovo, în primele zile din martie, toți cei cărora le place acest obicei poartă măștișoare, indiferent de sex și vârstă, ceea ce

¹⁴ *Atlasul Etnografic Român. Sărbători și obiceiuri. Românii din Bulgaria (Atlasul Etnografic Român)*. Coord.: Emil Țîrcomnicu, vol. I. *Timoc*. Autori: Emil Țîrcomnicu, Lucian David, Ionuț Semuc, Adelina Dogaru, București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2011, p. 100-101; Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 14-16.

¹⁵ *Atlasul Etnografic Român*, vol. II. *Valea Dunării*. Autori: Emil Țîrcomnicu, Lucian David, Ionuț Semuc, Adelina Dogaru, Armand Guță, București, Editura Etnologică, 2011, p. 102-103; Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 23-29.

¹⁶ А. А. Плотникова, *Этнолингвистическая...*, p. 121-122; О. А. Терновская, Н. И. Толстой, *Баба*, în „Славянские древности”. Этнолингвистический словарь под редакцией Н. И. Толстого, Moscova, tom. I (1995), p. 122-123; Е. И. Якушкина, „Этнолингвистические материалы из Западной Сербии (с. Ставе, Валевский край)”, în *Исследования по...*, vol. XII. *Ареальные аспекты изучения славянской лексики*, Moscova, 2006, p. 304; М. Петровић, „Из лексики обичаја и веровања у Рађевини”, în *Исследования по...*, vol. XII. *Ареальные аспекты...*, p. 324; Е. С. Сорочяну, *Гагаузская календарная обрядность* (Е. С. Sorocanu, *Gagauzaların calendar adetleri*, Chișinău, Editura Gunivas, 2006, p. 163); А. А. Новик, *Бурлачко: Бабин день*, Sankt Petersburg, Архив отдела европеистики МАЭ РАН, 2010, p. 4; Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 12-14.

¹⁷ *Atlasul Etnografic Român*, vol. I, p. 100-101; *Ibidem*, vol. II, p. 102-103; Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 111.

este mai degrabă specific pentru bulgari decât pentru români. Conform unor informații, mărtișorul era purtat toată luna martie (Bregovo), iar după alții, se purta până în ziua când era văzută prima pasăre călătoare (cel mai des era vorba de barză). După spusele informatorilor, sosirea berzelor se petrecea de obicei în ziua celor 40 de Mucenici, care, în unele sate din regiunea Bregovo, se sărbătorea la 22 martie (satul Kosovo)¹⁸.

Purtarea mărtișorului până la sosirea berzelor este, în general, larg răspândită la românii ce trăiesc în Bulgaria; obiceiul se întâlnește nu numai în Valea Timocului (regiunea Vidin), ci și în satele românești din Câmpia Dunării (regiunile Vrața și Plevna)¹⁹. Cea mai frecventă „despărțire rituală” de mărtișor este legarea lui de ramura unui pom fructifer. Acest mod de despărțire este cel mai răspândit atât la români, cât și la bulgari.

La vlahii din partea bulgară a Văii Timocului se întâlnește obiceiul de a lăsa mărtișorul purtat sub o piatră (în satele Balei și Gînzovo din regiunea Bregovo) sau de a-l arunca în apă (în satul Rabrovo din comuna Boinița, regiunea Vidin)²⁰. Obiceiul de a lăsa mărtișorul sub o piatră există și la românii și aromânii din Dobrogea românească, la bulgari (cu precădere la cei din raioanele de sud, de vest și de nord-est ale Bulgariei, dar și la bulgarii stabiliți pe teritoriul actualei Ucraine, în regiunile Odessa și Zaporojie), la macedoneni și la greci²¹.

¹⁸ *Atlasul Etnografic Român*, vol. I, p. 100-101; Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 132.

¹⁹ *Atlasul Etnografic Român*, vol. I, p. 100-101; *Ibidem*, vol. II, p. 102-103.

²⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 100-101.

²¹ *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român (Sărbători și obiceiuri)*. Coord. general: Ion Ghinoiu, vol. V. *Dobrogea, Muntenia*. Îngrijire științifică și redacțională: Cornelia Pleșca, Ofelia Văduva, Emil Țircomnicu, București, Editura Etnologică, 2009, p. 283-284; Emil Țircomnicu, *Identitatea românească sud-dunăreană. Aromânii din Dobrogea*, București, Editura Etnologică, 2004, p. 141-142; А. А. Плотникова, *Этнолингвистическая...*, p. 131; М. Василева, *op. cit.*, p. 324; Р. Дражева, „Календарни празници и обичаи”, în *Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания*, Sofia, 1980, p. 422; Ж. Стаменова, „Календарни празници и обичаи”, în *Пловдивски край...*, p. 244; И. А. Седакова, „Этнолингвистические материалы из северо-восточной Болгарии (с. Равна, Провидийская община, Варненская обл.)”, în *Исследования по...*, vol. X. *Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян*, Москва, 2004, p. 245; О. В. Трефилова, „Этнолингвистические материалы из с. Кралев-Дол, Перничская область, община Перник. Средняя Западная Болгария”, în *Исследования по...*, vol. XII. *Ареальные аспекты...*, p. 245-246; Н. С. Державин, *Болгарские колонии в России (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии)*, vol. I. *Материалы по славянской этнографии*, Sofia, СБНУ, Кн. XXIX, 1914, p. 161; *Этнография на Македония*, Sofia, 1992, p. 240; А. Н. Анфертьев,

Обiceiul de a arunca în apă măștișorul purtat se întâlnește destul de rar, informațiile despre acest obicei provenind din diferite părți ale zonei carpato-dunărene. El este menționat printre altele la românii din Oltenia (în Polovragi – Gorj), dar este cunoscut și la bulgarii din Dobrogea de sud și la albanezii din nordul Albaniei²².

După cum se vede, sensul primar al tuturor ritualurilor despărțirii de măștișor este scăparea de răul pe care acesta l-a preluat asupra sa. După părerea lui A. N. Anfertiev, la care ne asociem și noi, tocmai în aceasta constă sensul originar al tuturor operațiilor care, în diferitele părți ale zonei carpato-dunărene, pot fi îndeplinite la „despărțirea rituală” de măștișor: să fie aruncat în urma unei păsări călătoare, să fie aruncat în apă, să fie legat de o tufă sau un copac, să fie ascuns sub o piatră, adică, într-un fel sau altul, să se scape de el. Și astfel, pe această bază apar procedurile magice și reprezentările legăturii simpatetice dintre fetiș și cel care îl poartă²³.

Referitor la alte acțiuni rituale destinate primei zile de primăvară calendaristică, putem menționa obiceiul „alungării” puricilor din casă și din curte în dimineața de 1 martie, păstrat la vlahii din comuna Bregovo; ei loveau bâtele de pământ și spuneau *Marta n-casă, purecii afară* (Kosovo – Bregovo). Un astfel de obicei este menționat și la românii din Moldova (județul Neamț), din Dobrogea (județul Constanța) și din Transilvania (județele Sibiu și Cluj)²⁴. „Alungarea” puricilor de 1 martie se întâlnește și la bulgarii (atât pe teritoriul Bulgariei, cât și la cei stabiliți pe teritoriul Ucrainei), la macedoneni și la găgăuzi²⁵.

Календарные обходы и мартовская обрядность у народов Восточной Европы: преемственность и этнокультурные контакты. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Leningrad, 1979, p. 130.

²² M. Василева, *op. cit.*, p. 324; Дж. Юллы, А. Н. Соболев, *op. cit.*, p. 420-421.

²³ А. Н. Анфертьев, *op. cit.*, p. 134.

²⁴ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 23-29; *Sărbători și obiceiuri*, vol. V, p. 283; *Ibidem*, vol. III. *Transilvania*. Responsabil de volum: Cornelia Pleșca, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 281; Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 96-97.

²⁵ А. А. Плотникова, „Весенние заклинательные формулы «изгнания» гадов у южных славян (в ареальной перспективе)”, în *Славянский и балканский фольклор*, vol. XII. *Семантика и прагматика текста*, Moscova, 2006, p. 327; Л. Миков, *Първомартенска обредност. Български празници и обичаи*, Sofia, 1985, p. 12; Ж. Стаменова, *op. cit.*, p. 244; И. А. Седакова, *op. cit.*, p. 244; Н. С. Державин, *op. cit.*, p. 161-162; К. А. Шапкарев, *Сборник от български народни умотворения*, vol. I. *Обредни песни, народни обичаи*, Sofia, 1968, p. 562-565; М. Китевски, „Македонски празнични обичаи”, în *Етнологија на македонците*, Skopje, 1996, p. 232; Е. С. Сорочяну, *op. cit.*, p. 161.

Ziua celor 40 de Mucenici este numită în localitățile cercetate cu termenul *Sâmți* (Šipikovo, Bukovče, Grabovica) sau cu termenul sud-slav *Mladenți* (Младенци) (Šipikovo, Bregovo). Crononimul *Sâmți*, adică „Sfinți”, este caracteristic românilor din Transilvania, parțial, celor din Oltenia și, de asemenea, celor din nordul Moldovei²⁶. Un astfel de crononim – sfinți (sau 40 de sfinți) – se întâlnește la bulgari și sârbi²⁷. Termenul *Mladenți* consemnat la vlahii din Šipikovo și Bregovo este caracteristic și pentru bulgarii din regiunile de vest ale Bulgariei, pentru macedoneni, sârbi și muntenegreni²⁸.

Sărbătorirea zilei celor 40 de Mucenici la vlahii din Valea Timocului, dar și la alți locuitori ai zonei carpato-dunărene se caracterizează prin îndeplinirea ritualurilor legate de foc: aprinderea de ruguri, afumarea caselor, a acareturilor din gospodărie, a livezilor ș.a. Cel dintâi ritual poate fi dictat atât de dorința de a încălzi pământul și de a grăbi sosirea timpului cald, cât și de intenția de purificare; cel de al doilea, incontestabil, are funcție de purificare. Locuitorii comunei Bregovo curăță în această zi curțile și ard gunoiul pentru a alunga șerpii și insectele (Kosovo – Bregovo). Vlahii din Šipikovo ard în această zi coceni de porumb, explicând acest obicei astfel: „Făcem focu de ale, de șerpi...” Locuitorii din Grabovica aprind focuri în livezi, printre pomii fructiferi, pentru a-i feri de omizi.

²⁶ Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului român*, București, Editura Paideia, 2001, p. 142, 144; *Sărbători și obiceiuri*, vol. III, p. 285-286; Otilia Hedeșan, *op. cit.*, p. 160; Н. Г. Голант, „Этнолингвистические материалы из коммуны Мэлая, Румыния (жудец Вылча, область Олтения)”, în *Карпато-балканский диалектный ландшафт: язык и культура*, Moscova, 2008, p. 271.

²⁷ *Малый диалектологический атлас балканских языков. Серия лексическая*, vol. I. *Лексика духовной культуры*, München, Biblion Verlag, 2005, p. 94-95; Е. С. Узенева, *op. cit.*, p. 134; М. Василева, *op. cit.*, p. 325; А. А. Плотникова, *Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала*, Moscova, 2009, p. 24-25.

²⁸ Д. Маринов, *Избрани произведения*, vol. II. *Етнографско (фолклорно) изучаване на Западна България (Видинско, Кулско, Белоградчишко, Ломско, Берковско, Оряховско, Врачанско)*, Sofia, 1984, p. 128; А. А. Плотникова, *Материалы для...*, p. 24; Idem, *Южные славяне в балканском и общеславянском контексте: этнолингвистические очерки*, Moscova, 2013, p. 152; Idem, „Этнолингвистические материалы из с. Теово в Македонии (область Велеса, регион Азот)”, în *Исследования по...*, vol. XII. *Ареальные аспекты...*, p. 200; А. Н. Соболев, „Экспедиция в Черногорию (с. Завала, племя пипери)”, în *МДАБЯ. Материалы третьего рабочего совещания*, Sankt Petersburg, 1999, p. 77.

Aprinderea rugurilor în scopul purificării rituale a oamenilor (cu ajutorul săriturilor peste foc) și/sau al feririi de șerpi și de alte „jvine” este caracteristică și sărbătoririi celor 40 de Mucenici la români (pretutindeni), la aromâni, la bulgarii din regiunile nord-estice, vestice și sud vestice ale Bulgariei și la sârbi (parțial în regiunile răsăritene ale Serbiei)²⁹. Conform informațiilor înregistrate de la vlahii din Valea Timocului, pentru a se feri de șerpi se afumă casa, curtea (Șipikovo, Radujevac, Bukovče), livada, grajdurile (Șipikovo), membrii familiei (Șipikovo, Radujevac, Grabovica), dar mai ales copiii (Șipikovo). Aici oamenilor li se afumă în primul rând picioarele (Grabovica).

Acest ritual de purificare este practicat de români pretutindeni, cel mai frecvent pentru a se apăra de șerpi și (mai rar) de șoareci sau de viermi (județul Bihor – Crișana), de insecte (județul Dolj – Oltenia), de gândaci (județul Maramureș), de muște (județul Dâmbovița – Muntenia), de purici (județul Prahova – Muntenia), de omizi (județul Constanța – Dobrogea), de broaște (județul Argeș – Muntenia), de fiare (județul Olt – Oltenia), de duhuri rele (județul Gorj – Oltenia)³⁰. Afumatul, ca mijloc de apărare de șerpi și șopârle, se practică de bulgari în ziua de 40 de Mucenici, în special în regiunile nord-estice, iar de sârbi ca să se apere de șerpi³¹.

Vlahii din partea bulgărească a Văii Timocului a existat și următorul obicei pentru a se apăra de șerpi. Chiar și în anii '40 ai

²⁹ *Sărbători și obiceiuri*, vol. I. *Oltenia*. Autori: Ofelia Văduva, Cornelia Pleșca, Georgeta Moraru, Maria Bâtcă, Ana-Alina Ciobănel, Monica Budiș, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 271-272; *Ibidem*, vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*. Responsabil de volum: Cornelia Pleșca, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 221-222; *Ibidem*, vol. III, p. 285-286; *Ibidem*, vol. IV. *Moldova*. Autori: Cornel Pleșca și Emil Țîrcomnicu (contribuția despre sărbătorile fixe și mobile: Germina Comanici) București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 321-322; *Ibidem*, vol. V, p. 286-287; Tache Papahagi, *Din folklorul romanic și cel latin*. Studiu comparat, București, Editura Casei Școalelor, 1923, p. 69; M. Василева, *op. cit.*, p. 325; P. Дражева, *op. cit.*, p. 422; П. Влаховић, *Србија. Земља, народ, живот, обичаји*, Belgrad, 1999, p. 289; П. Костић, „Годишњи обичаји”, în *Гласник етнографског музеја у Београду*, vol. LII. *Зажечар и околина*. Belgrad, 1978, p. 399.

³⁰ *Sărbători și obiceiuri*, vol. I, p. 266-268; *Ibidem*, vol. II, p. 221-222; *Ibidem*, vol. V, p. 286-287.

³¹ И. А. Седакова, *op. cit.*, p. 245; M. Василева, *op. cit.*, p. 325, p. 325; П. Костић, *op. cit.*, p. 399.

secolului al XX-lea, dimineața devreme în ziua de 40 de Mucenici femeile bătrâne legau cu cârpe (fâșii de țesături) capetele și mâinile nepoților lor. Acest lucru trebuia făcut înainte de momentul când copiii se spălau pe față și pe mâini. Se credea că astfel copilul nu va fi mușcat de șarpe timp de un an. Adulții își legau singuri astfel de benzi la cap și mâini (Kosovo – Bregovo). Cu scopul de a se feri de întâlnirea cu șerpii, în unele sate valahe din Valea Timocului în această zi se respecta interdicția de a se coase sau de a se face alt lucru de mână, de a se atinge de ațe (Bukovče). Aceeași interdicție există și la sârbi și bulgari³².

După părerea noastră putem conchide că la vlahii din Valea Timocului, ca și la românii de pe teritoriul României, ritualurile de gonire a „reptilelor” erau destinate a se îndeplini tocmai în ziua de 40 de Mucenici, în timp ce la slavii balcanici ele sunt menționate mai rar în această zi, fiind mai degrabă săvârșite la 1 martie și de Bunavestire (v. harta răspândirii acestor ritualuri la A. A. Plotnikova³³).

Unul din elementele importante ale ritualurilor legate de ziua celor 40 de Mucenici este și pregătirea de hrană ritualică – produse din aluat – a cărei denumire coincide cu numele sărbătorii. La vlahii din Valea Timocului de pe teritoriul Serbiei răsăritene, această coptură rituală se mai numește *sámți* (*sfînți*) (Šipikovo, Bukovče, Grabovica) și *mladenți* (*младенци*)³⁴. Ultimul termen, după cum am mai menționat, este un împrumut sud-slav, o astfel de denumire a colăceilor ritualici fiind specifică bulgarilor din Bulgaria de vest³⁵. Acest fel de colăcei este numit „sfînți, sfînțișori” de românii dintr-o serie de zone ale Transilvaniei, în Moldova dintre Carpați și Prut și în Bucovina de sud³⁶.

La vlahii (românii) din partea bulgară a Văii Timocului acest fel de coptură se numește *bradóși* (Kosovo – Bregovo). Termenul se întâlnește și pe teritoriul Olteniei (județul Dolj) și în Muntenia (județul

³² П. Влаховић, *op. cit.*, p. 289; И. А. Седакoва, *op. cit.*, p. 245.

³³ А. А. Плотникова, *Весенние заклинательные...*, p. 327; *Idem*, *Южные славяне...*, p. 75.

³⁴ Cuvântul *младенци* poate fi tradus ca „nou născuți”, dar și ca „tineri, însurăței” cf. Б. Каргалева, *op. cit.*, p. 42-47).

³⁵ А. А. Плотникова, *Материалы для...*, p. 25; Д. Маринов, *op. cit.*, p. 128; Б. Каргалева, *Традиционният празник «Младенци» в нашата съвременност*, în „Българска етнография”, vol. II, Sofia, 1976, p. 42-47.

³⁶ *Sărbători și obiceiuri*, vol. III, p. 291; *Ibidem*, vol. IV, p. 326.

Teleorman)³⁷. Din informațiile culese de la vlahii din regiunea Bregovo, în trecut, cei ce împărțeau *brădoși* se adresau celor 40 de Mucenici cu următoarea rugămintă (în limba bulgară): „Да чукат земя със чука,/ Да излезе топлината,/ Да исчезне студа и да настъпи пролета” (Să lovească pământul cu ciocanul/ Ca să iasă căldura/ Ca să piară frigul și să vină primăvara). Cuvinte asemănătoare erau pronunțate în ziua celor 40 de Mucenici și de către locuitorii unor așezări din România, printre care și din Oltenia, de exemplu în momentul când copii sau adulții loveau pământul cu bătele ca să alunge frigul și să aducă căldura³⁸.

Conform informațiilor din unele sate vlahe din estul Serbiei, în Valea Timocului, în ziua de 40 de Mucenici sunt sărbătorite perechile care s-au căsătorit cu mai puțin de un an în urmă (Šipikovo, Grabovica). După cum spuneau unii informatori, această tradiție este împrumutată de vlahi de la sârbi (Grabovica). Perechilor tinere li se aduc în dar (*plocón*) colăcei – mladenți – sâmti (Šipikovo). Obiceiul conform căruia tinerii care s-au căsătorit cu mai puțin de un an în urmă primeau în dar sau, la rândul lor, dăruiau rudelor și cumetrilor colăcei (mladenți) este menționat la bulgarii din regiunile nordice (Plevna) și nord-vestice (Ciproviți) ale Bulgariei³⁹.

Într-o serie de regiuni ale Serbiei în această zi tinerele perechi care s-au căsătorit în anul precedent își vizitau rudele și le aduceau daruri sau, invers, își așteptau ele rudele în ospete⁴⁰. Cinstirea perechilor recent căsătorite în ziua acestei sărbători se întâlnește și la macedoneni⁴¹. Există și mențiunea că trebuia pregătită o anumită cantitate din acești colăcei sau de bucăți de pâine, de exemplu 40 (Bukovče), șapte sau nouă (Kosovo – Bregovo). Iar la vlahii din Serbia răsăriteană se întâlnește obiceiul de a pregăti atâția colăcei câți morți doreau să pomenească stăpânii casei în această zi (Grabovica).

³⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 283; *Ibidem*, vol. V, p. 290-291.

³⁸ Simeon Florea Marian, *Sărbătorile la români*. Studiu etnografic, vol. II. *Păresimile*. Sub îngrijirea lui Iordan Datcu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 15-16; Antoaneta Olteanu, *op. cit.*, p. 144; Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 213.

³⁹ Б. Каргалева, *op. cit.*, p. 42-47; Т. А. Колева, „Болгары”, în *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Весенние праздники*, Moscova, 1977, p. 274.

⁴⁰ М. Вуковић, *Народни обичаји, веровања и пословице код срба*, Belgrad, 1978, p. 110-111; Е. И. Якушкина, *op. cit.*, p. 304.

⁴¹ А. А. Плотникова, *Этнолингвистические...*, p. 200.

Pe fiecare colăcel se făceau găurele cu ajutorul unui fir de trestie (Șipikovo, Bukovče, Grabovica); după unele informații, trebuiau să fie 40 de astfel de găurele (Șipikovo, Bukovče). Obiceiul de a face găurele cu ajutorul unui fir de trestie pe colăceii copti pentru ziua de 40 de Sfinți este caracteristic și bulgarilor din regiunile vestice ale Bulgariei; după unele informații, acest lucru este legat de „închinarea” sărbătorii vărsatului (bolii)⁴², iar după altele, acest lucru trebuia să aducă o recoltă bună de cereale⁴³. Obiceiul de a pregăti pentru ziua celor 40 de Mucenici un fel de mâncare rituală din aluat – colăcei, bucățele de aluat fiert ș.a. – este larg răspândit la popoarele balcanice; îl întâlnim și la români, aromâni, bulgari, sârbi și găgăuzi⁴⁴.

În unele din localitățile cercetate se îndeplinesc și ritualuri agrare. Astfel, locuitorii satului Bukovče legau trunchiul unui pom fructifer cu un fir roșu, făceau pe coajă o mică tăietură cu cuțitul și promiteau să taie copacul dacă nu va rodi în acest an. Obiceiul de a „speria” pomii fructiferi neroditori, în ziua celor 40 de Mucenici, este cunoscut și la români (în special în Muntenia), la bulgarii din regiunea Plovdiv și la albanezii musulmani din nordul Albaniei (la aceștia din urmă în această zi este sărbătoarea numită *Nevruz*)⁴⁵. În zona Bregovo pentru ziua de 40 de Mucenici era prevăzută și prima tăiere a viței de vie, timp în care via se uda cu vin (Kosovo – Bregovo).

Ziua Sfântului Gheorghe (23 aprilie pe stil nou/6 mai pe stil vechi) este numită, în partea sârbească a Văii Timocului, *Sti Gheórghi* (Șipikovo, Bukovče), iar la vlahii din partea bulgărească a acestei văi sunt menționate denumirile *Свѣту Георгу* și *Гергѡвден*. De ziua Sfântului Gheorghe se preconiza prima mulgere a oilor – *năpróor* (Kosovo – Bregovo, Șipikovo), *năprăor* (Bukovče, Grabovica). Cuvântul *năpróor* poate proveni din neogreacă de la πρόωρος – „foarte devreme” (v. *proor*)⁴⁶.

⁴² Д. Маринов, *op. cit.*, p. 128.

⁴³ Б. Каргалева, *op. cit.*, p. 42-47.

⁴⁴ Н. Г. Голант, *Этнолингвистические...*, p. 271; Н. Г. Голант, А. А. Плотникова, *op. cit.*, p. 385; Emil Țircomicu, *Obiceiuri și credințe macedoromâne*. Dicționar. București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009, p. 12; Б. Каргалева, *op. cit.*, p. 42-47; А. А. Плотникова, *Материалы для...*, p. 25; Е. С. Сорочяну, *op. cit.*, p. 163.

⁴⁵ Н. Г. Голант, А. А. Плотникова, *op. cit.*, p. 385; Ж. Стаменова, *op. cit.*, p. 244; Дж. Юллы, А. Н. Соболев, *op. cit.*, p. 421-422.

⁴⁶ Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2007, p. 640-641.

Un obicei analog, numit cu termeni asemănători – *năprăor(-u)*⁴⁷, *naprăorát*, *naproóru la vite* –, se întâlnește și astăzi la românii din Oltenia, mai ales în Ponoarele – Mehedinți. Conform datelor înregistrate la vlahii din Bregovo, ritualul primului muls al oilor are loc în ajunul zilei de Sfântul Gheorghe (ziua se numește aici chiar *Năpróor*). În această zi, cei care au oi le duc de noapte la păscut pe câmp și la răsăritul soarelui se întorc acasă, iar apoi se duc în pădure la cules de ierburi. Din aceste ierburi se împletește o cunună care se pune pe șîștar și apoi se mulg oile în acest șîștar. Apoi cununa se agață în țarcul oilor, pentru ca animalele să fie sănătoase. Ierburile rămase se păstrează în casă și se folosesc ca plante de leac (Kosovo – Bregovo).

Obiceiul de a mulge oile prin cunună se întâlnește și la vlahii din Serbia nord-estică (Šipikovo, Bukovče). Acesta se poate petrece cu o zi înainte de Sfântul Gheorghe (Bukovče) sau chiar în această zi (Bukovče, Šipikovo, Grabovica). Cununa poate fi numită *năpróor* (*năprăor*) (Bukovče) sau *cunúna năpróo(ru)lui* (Šipikovo). După unele informații, cununa peste care se mulg oile se face din ramuri de salcie (*sálcă*) (Bukovče, Grabovica)⁴⁸.

Conform informațiilor strânse în satul Grabovica, ramurile de salcie aduse în casă în această zi se păstrează tot anul; se crede că poate fi oprită furtuna cu ajutorul lor. După spusele unor informatori, mulsul în ziua de Sfântul Gheorghe sau cu o zi înainte nu este primul în acel an; oile pot fi mulse și mai înainte – în funcție de momentul când se nasc mieii –, totuși numai după îndeplinirea acestui ritual laptele proaspăt poate fi folosit ca hrană sau se poate împărți ca pomană (Bukovče). În aceeași localitate, laptele astfel muls nu se pune la prins, ci se fierbe cu boabe de grâu și „se împarte”. Mulsul oilor prin cunună în ziua de Sfântul Gheorghe se întâlnește și la români în unele sate din județul Mehedinți, la bulgari în Bulgaria de vest, la granița cu Serbia (în împrejurimile localității Trín) și la macedoneni în regiunea Veles⁴⁹.

⁴⁷ Conform datelor existente în bibliografie, termenul *năpróor* denumește, de regulă, ajunul zilei de Sfântul Gheorghe (în satele județelor Mehedinți și Olt). Poate fi întâlnit și termenul *naprol*, care denumește o turtă rotundă din aluat nedospit, coaptă în ziua de Sfântul Gheorghe (Ciřeșu – Mehedinți) (v. *Sărbători și obiceiuri*, vol. I, p. 269).

⁴⁸ Acțiuni rituale asemănătoare cu ramuri de salcie se întâlnesc la români mai ales de Duminica Floriilor.

⁴⁹ *Sărbători și obiceiuri*, vol. I, p. 269; E. C. Узенёва, „Терминологическая лексика народной духовной культуры с. Глоговица, Трынский край”, în *Исследования по...*, vol. X. *Терминологическая лексика...*, p. 318; A. A. Плотникова, *Этнолингвистические...*, p. 200-201.

În ziua de Sfântul Gheorghe, vlahii din Valea Timocului obișnuiesc să taie un miel (Kosovo – Bregovo, Šipikovo, Grabovica). În comuna Bregovo cu sângele mielului tăiat se dă pe fața copiilor (acest obicei, cel mai adesea desenarea unei cruci cu sângele mielului jertfit în ziua de Sfântul Gheorghe pe frunțile copiilor, se întâlnește și la bulgari și găgăuzi⁵⁰). Carnea de miel se frige, iar din măruntaie se prepară o ciorbă (*drăbulii, шкембѐ-чорба́*).

În această zi se fierbe și grâu, care „se împarte” cu laptele muls în ajun pentru sufletele celor morți („se împarte” în casa proprie, adică, practic, este mâncat de membrii familiei) (Kosovo – Bregovo). În Šipikovo „se împarte” pentru odihna celor morți (*de bodapróste*) carnea mielului tăiat și grâu fiert cu laptele muls în această zi și cu zahăr. Și la vlahii din Serbia nord-estică se întâlnește obiceiul ca a doua zi după Sfântul Gheorghe (iar după alte informații, la o săptămână de la această sărbătoare) să se arunce capul mielului într-un mușuroi „pentru ca mieii să fie mulți ca furnicile” (*că înmulțească miéii ca furníci*) (Šipikovo).

Obiceiul de a se tăia un miel la această sărbătoare este caracteristic pentru aproape toate popoarele balcanice, totuși la românii de pe teritoriul României el este destul de rar practicat de această sărbătoare. Tradiția vlahilor din Valea Timocului este în acest caz mai apropiată de cea bulgărească și sârbească, decât de cea românească.

Conform informațiilor înregistrate de la vlahii din Valea Timocului, curând după ziua de Sfântul Gheorghe, oile „se dau la turmă” (Šipikovo). Din informațiile culese în Negotin, de Sfântul Gheorghe se face o slujbă religioasă specială pentru ciobani (*slújba ciobánilor*) (Radujevac, Kobišnica). La vlahii timoceni există o reprezentare tipică pentru popoarele balcanice, anume că zilele de Sfântul Gheorghe și de Sfântul Dumitru (Sâmédru) împart anul în două. În aceste zile se obișnuiește să fie tocmiți ciobanii și argații (Bukovce).

La vlahii din Serbia răsăriteană se întâlnește obiceiul de a agăța în grajduri cununi de usturoi pentru a feri de rău animalele (Šipikovo). Acest obicei este legat de ideea că forțele răului sunt foarte active în această zi și este nevoie să existe o modalitate de apărare de ele. Folosirea în ziua de Sfântul Gheorghe a diferitelor plante „magice” – usturoi, leuștean, ramuri de măceș ș.a. – pentru ocrotirea animalelor domestice este întâlnită la românii din diferite regiuni ale României⁵¹.

⁵⁰ E. С. Узенѐва, *Этнолингвистические...*, p. 135; И. А. Сedaкова, *op. cit.*, p. 246; E. С. Сорочяну, *op. cit.*, p. 169-171.

⁵¹ Н. Г. Голант, А. А. Плотникова, *op. cit.*, p. 386.

Frecvența obiceiurilor de Sfântul Gheorghe, legate într-un fel sau altul de creșterea animalelor, este în general specifică popoarelor balcanice. În această zi se obișnuia înțârcarea mieilor, primul muls făcut peste colaci (la români, sârbi, bulgari), peste un inel (macedoneni, greci), peste spată sau pieptene (la bulgari), peste cununi (la bulgari, macedoneni) sau într-un șiștar împodobit cu verdeață (la bulgari, albanezi), dar și alte acțiuni magice pentru păstrarea sănătății și productivității animalelor sau, invers, pentru a li „se lua” laptele animalelor altora (la români, sârbi, macedoneni, bulgari, găgăuzi), prima scoatere la păscut a animalelor sau plecarea la pășunatul de vară (la români, bulgari, macedoneni, găgăuzi, greci), tocirea ciobanilor (la albanezi), tăierea (jertfirea) mielului (la bulgari, sârbi, macedoneni, găgăuzi, albanezi, greci)⁵².

Obiceiul tăierii mielului poate fi considerat general balcanic – el există în partea răsăriteană a teritoriilor locuite de slavii de sud; este răspândit și la albanezi și greci⁵³. La români, deși în ziua de Sfântul Gheorghe se practică obiceiuri specifice legate de creșterea animalelor, tăierea (jertfirea) mielului nu este caracteristică în zilele noastre; practic, ea s-a „mutat” de Paște. La vlahii din Serbia de est și din Bulgaria de nord-vest acest element al ritualității de Sfântul Gheorghe s-a păstrat, după toate probabilitățile, datorită influenței populației sud-slave înconjurătoare.

De **Joia Mare**, vlahii din Valea Timocului practică obiceiul de a aprinde ruguri „pentru cei morți ” la cimitir (ca în Šipikovo) sau în propria curte (ca în Grabovica). Vlahii consideră că, dacă nu se face

⁵² *Sărbători și obiceiuri*, vol. III, p. 325-328; *Ibidem*, vol. IV, p. 356; *Ibidem*, vol. V, p. 330; Т. А. Колева, *op. cit.*, p. 274; А. А. Плотникова, *Материалы для...*, p. 25; *Idem*, *Этнолингвистические...*, p. 200-201; Е. С. Узенева, *Этнолингвистические...*, p. 134-135; *Idem*, *Терминологическая...*, p. 317-318; О. В. Трефилова, *op. cit.*, p. 246-247; И. А. Седакова, *op. cit.*, p. 245-246; Е. И. Якушкина, *op. cit.*, p. 305; Е. С. Сорочяну, *op. cit.*, p. 169-171; Дж. Юллы, А. Н. Соболев, *op. cit.*, p. 423-424; Т. Зайковская, В. Зайковский, „Этнолингвистические материалы из Северной Греции (с. Эратира, округ Козани)”, în *Исследования по...*, vol. VII. *Славянская диалектная...*, p. 163-164; Ю. В. Иванова, „Албанцы”, în *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Весенние праздники*, Moscova, 1977, p. 301; К. А. Пономарченко, „Из материалов по этнолингвистической программе МДАБЯ с островов Родос и Карпатос (Южная Греция)”, în *Исследования по...*, vol. VII. *Славянская диалектная...*, p. 187.

⁵³ А. А. Плотникова, *Южные славяне...*, p. 32-33.

acest lucru, morții vor ieși din morminte (Șipikovo). Obiceiul de a aprinde focuri „pentru cei morți” în Joia Mare se întâlnește și la bulgari și găgăuzi⁵⁴. La românii din Oltenia și Muntenia obiceiul de a aprinde focuri sau lumânări la cimitir este mai des întâlnit de Vinerea Mare (a patimilor)⁵⁵.

În unele din localitățile cercetate au fost semnalate și reprezentări ale unui personaj mitologic legat de Joia Mare. Inițial, acesta a fost un personaj care pedepsea torcătoarele leneșe, ce n-au apucat să termine de tors până în Joia Mare. În Bukovče a fost înregistrat numele de Baba Joica. Femeile în vârstă își speriau în glumă prietenele care n-au terminat de tors cânepa cu vorbele „Bába Jóica te opârléște”. La vlahii din Radujevac și din Grabovica acest personaj, numit Joimărița, este o sperietoare pentru copii. Un personaj similar a fost semnalat de noi la românii din Oltenia, în Mălaia – Vâlcea (locuitorii de aici, ca și majoritatea locuitorilor din România, numesc acest personaj Joimărița⁵⁶). În opinia cercetătoarei ruso-franceze G. I. Kabakova, Joimărița este aproape singurul personaj mitologic *exclusiv românesc* legat de tradițiile calendaristice⁵⁷ și, ceea ce este interesant, el s-a păstrat la vlahii timoceni mai bine decât în multe zone din România.

În Șipikovo până în zilele noastre se practică următorul obicei: în Joia Mare prin sat umblă copii – băieți mascați –, care adună ouă și cântă („Chiț-chițú, chiț-chițú,/ Care dă două ouă,/ Să-i trăiască cloață pe ouă,/ Care dă un ou,/ Să-i moare un bou”). Participanții se numesc *joimărici*, iar mersul prin sat *Joimăriță*. Tradiția ca de Joia Mare copiii sau (mai rar) flăcăii sau fetele să umble prin sat „cu Joimărița” ca să adune ouă se întâlnește și la românii de pe teritoriul României, de exemplu, în județele Dolj, Vâlcea (Oltenia) și Teleorman (Muntenia).

Uneori, participanții la acest mers prin sat îi întrebau pe gospodari dacă au terminat de tors călții, însă principalul lor scop era să adune cât mai multe ouă și nu să le sperie pe torcătoare. Conform informațiilor înregistrate în sud-estul Olteniei (fostul județ Romanați)

⁵⁴ М. Василева, *op. cit.*, p. 330; Е. С. Сорочяну, *op. cit.*, p. 168.

⁵⁵ Н. Г. Голант, А. А. Плотникова, *op. cit.*, p. 392.

⁵⁶ Н. Г. Голант, *Этнолингвистические...*, p. 271.

⁵⁷ V. mai detaliat la Г. И. Кабакова, *op. cit.*, p. 200-201.

participanții la acest mers prin sat făceau urări de bine pentru sănătatea și înmulțirea animalelor (sau blestemau) cu formule asemănătoare celor din textul valahilor din Šipikovo⁵⁸.

În textele pronunțate de participanții la mersul prin sat era frecvent prezentă formula onomatopeică de incipit *chiți-chiți* (v. textul mai sus citat) – o imitare a chițaitului de șoareci –, care, după părerea cercetătoarei G. I. Kabakova, trimite la ipostaza teriomorfă a duhului torsului⁵⁹. Obiceiul copiilor de a umbla prin sat în Săptămâna Mare pentru a aduna ouă se întâlnește și la grecii din nordul țării, însă el are loc în Vinerea Mare⁶⁰.

În Săptămâna Mare se vopsesc ouăle pentru Paște. Vlahii din Valea Timocului fac acest lucru cel mai des vinerea (Bregovo, Šipikovo, Radujevac, Grabovica). Vlahii chiar numesc Vinerea Mare cu termenul *Vinerea oăuălor* (Bregovo, Radujevac, Grabovica). Conform informațiilor înregistrate în Grabovica, în mod tradițional se vopseau ouăle vinerea, dar în prezent preotul local încearcă să-i convingă pe enoriași că acest lucru trebuie făcut joia sau sâmbăta, dar în nici un caz vinerea, deoarece în această zi a fost răstignit Iisus.

Obiceiul de a vopsi ouăle vinerea se întâlnește la români (în Oltenia), la sârbi (mai ales în ținutul Dragačevski) și la muntenegreni (neamul piperi)⁶¹. Identic, în totalitate, la popoarele balcanice, acest obicei de a vopsi ouăle mai ales în Joia Mare se întâlnește la aromâni, bulgari, greci, găgăuzi⁶². Conform informațiilor înregistrate în Šipikovo, primul ou vopsit se păstrează în casă până la următoarea Vinere a patimilor, iar apoi se îngroapă sub un pom fructifer. Acest ou este numit de informatori *Păzitoru la casă*. Astfel de obiceiuri rituale legate de primul ou vopsit sunt larg răspândite la popoarele balcanice. De exemplu, la românii din Oltenia (Polovragi – Gorj) primul ou vopsit se pune în livadă, la rădăcina sau pe ramura unui pom fructifer. La aromâni și meglenoromâni, acest ou se păstra la icoană pentru a feri

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Т. Зайковская, В. Зайковский, *op. cit.*, p. 167-168.

⁶¹ А. А. Плотнокова, *Южные славяне...*, p. 156; А. Н. Соболев, *op. cit.*, p. 78.

⁶² Emil Țircomicu, *Obiceiuri și credințe...*, p. 72; Е. С. Узенева, *Этнолингвистические...*, p. 138; Idem, *Терминологическая...*, p. 323; О. В. Трефилова, *op. cit.*, p. 250-251; Т. Зайковская, В. Зайковский, *op. cit.*, p. 168; Е. С. Сорочяну, *op. cit.*, p. 168.

casa de intemperii și animalele domestice de boli; în caz de furtună era aruncat în curte⁶³.

Obiceiul mai sus descris, absolut identic cu cel al vlahilor – de a păstra oul în casă un an de zile și de a-l îngropa apoi în livadă – este înregistrat și la bulgarii din împrejurimile localității Trîn, adică în Bulgaria de vest, nu departe de granița cu Serbia⁶⁴. La bulgari se întâlnește și obiceiul de a păstra oul în casă timp de un an sau de a-l îngropa pe câmp, la sârbi acela de a-l păstra un an și de a-l pune apoi pe un mușuroi, pentru ca puii să fie mulți ca furnicile; la macedoneni primul ou vopsit se îngropa în câmp, în vie sau în țarcul oilor, iar la greci se îngropa la rădăcina unui pom fructifer⁶⁵.

În studiul nostru n-au fost analizate, desigur, toate sărbătorile de primăvară. Această perioadă calendaristică este, pentru zona avută în vedere de noi, una din cele mai bogate în reprezentări mitologice, legate într-un fel sau altul de ritualurile calendaristice. Perioada include o serie de zile considerate a fi nefaste pentru oameni sau animalele domestice (de exemplu, prima săptămână a Postului Mare, Sfântul Toader, Sfântul Gheorghe, Joia Mare ș.a.).

De această perioadă sunt legate reprezentările unor ființe mitologice, ca de exemplu cail Sfântului Toader și personificarea Jorii Mari, numită aici *Joimărica* sau *Băba Jóica*. Reprezentările posibilului pericol din această perioadă sunt mai evident exprimate în acțiunile rituale, dar sunt departe de a fi întotdeauna motivate pe larg și cât de cât clar.

În categoria acestor acțiuni pot fi incluse, printre altele, interdicțiile respectate în zilele de Sfântul Toader sau a celor 40 de Sfinți; obiceiurile legate de foc, care se săvârșesc în ziua de 40 de Mucenici sau obiceiul purtării măștișorului, păstrat de vlahii din partea bulgărească a Văii Timocului, care, ca și la români și bulgari, și-a pierdut însă considerabil rolul de fetiș, măștișorul devenind astfel un dar, un semn de atenție și de atitudine binevoitoare.

⁶³ Emil Țircomnicu, *Obiceiuri și credințe...*, p. 72.

⁶⁴ E. С. Узенёва, *Терминологическая...*, p. 323.

⁶⁵ Idem, *Этнолингвистические...*, p. 138; О. В. Трефилова, *op. cit.*, p. 251; Е. И. Якушкина, *op. cit.*, p. 308; А. А. Плотникова, *Этнолингвистические...*, p. 204; М. Китевски, *op. cit.*, p. 235; Т. Зайковская, В. Зайковский, *op. cit.*, p. 167-168.

Am încercat să demonstrăm că la vlahii din Serbia de răsărit și din Bulgaria nord-vestică păstrarea reprezentărilor mitologice tradiționale și a practicilor ritualice, cât și transformarea lor, s-a petrecut sub influența culturii populației sârbe și bulgare învecinate⁶⁶. Dacă am reușit acest lucru, rămâne să decidă cititorul avizat.

⁶⁶ În majoritatea cazurilor putem să vorbim cu certitudine despre împrumuturi sârbești sau bulgărești în cultura românilor (ca și invers) numai în legătură cu terminologia. Asemănările în conținutul obiceiurilor pe care putem să le menționăm sunt foarte des răspândite nu numai la români, sârbi și bulgari, ci și la alte popoare balcanice.